

Radu Tudorancea

CUPRINS

Prefață sau Gânduri despre o carte 7

Introducere 13

Frontul de acasă

Capitolul I.

Germanofili vs. Antianțofili 23

Propagandă, atitudini și curente de opinie

în România

primului război mondial

Războiul și nou proiect național românesc 75

II.1. Războiul străin, indezirabil și cordon 75
II.2. Dimensiunea unei trauriri colective:
înfrângerea și exodul în Moldova 140

Capitolul III. Ediția a doua,
ocuparea germană în România primului

război mondial. Poziționări, mecanisme
de control, vectori de imagine 151
III.1. Ocupația germană în România primului
război mondial. Poziționări, mecanisme
de control, vectori de imagine 151
III.2. Propagandă, control și persuașion:
ordonanțele și afișele de propagandă 207

Capitolul IV. Fațetele rezistenței 227

IV.1. Colaborație și opoziție: oportuniști sau patrioti 227

CUPRINS

Prefață sau Gânduri despre o carte

Prefață sau *Gânduri despre o carte* 7

Introducere 13

Capitolul I.

Germanofili vs. Antantofili 23

- I.1. Cercuri intelectuale,
tabere politice, curente de gândire 23
- I.2. Contrastele din mediul literar
și din cel universitar 46

Capitolul II.

Războiul și noile provocări 75

- II.1. Cenzura și propaganda de război
în România. Străini, indezirabili și spioni 75
- II.2. Dimensiunea unei traume colective:
înfrângerea și exodul în Moldova 140

Capitolul III.

Ocupația germană și noua dimensiune a propagandei 151

- III.1. Ocupația germană în România primului
război mondial. Poziționări, mecanisme
de control, vectori de imagine 151
- III.2. Propagandă, control și persuasiune:
ordonanțele și afișele de propagandă 207

Capitolul IV.

Fațetele rezistenței 227

- IV.1. Colaboraționiști, trădători,
oportuniști sau patrioți? 227

IV.2. Societățile de binefacere, spitalele și campaniile de strângere de fonduri	247
Concluzii	279
Summary	284
Bibliografie	287
ANEXA	298

CAPITOLUL I.

GERMANOFILI VS. ANTANTOFILI

I.1. Cercuri intelectuale, tabere politice, curente de gândire

Odată cu izbucnirea războiului, devinea firească în cadrul societății românești, o cristalizare a curentelor de opinie, a atitudinilor și pozițiilor politice românești; poziționarea personalităților politice și a celor provenind din mediile intelectuale române, emergența diferitelor entități care își asumau obiective și idealuri naționale, toate acestea devineau tot mai vădite, pe măsura trecerii timpului, de-a lungul lunilor scurse după declanșarea conflagrației.

Într-un asemenea context, polul reprezentat de curentul pro-antantist, cu valențe intervenționiste, avea să cunoască o evoluție rapidă în termeni de organizare și de activitate propriu-zisă. Bunăoară, nu mai târziu de toamna anului 1914, la 26 octombrie/8 noiembrie 1914, apăruse *Comitetul Acțiunii Naționale*, al căruia obiectiv fundamental era „realizarea deplină a idealului românesc”. Geneza unei astfel de entități căpăta greutate prin participarea unor personalități precum președintele Academiei Române, Constantin I. Istrati, a lui Octavian Goga, Barbu Ștefănescu Delavrancea sau Vasile Lucaciu. În aceeași linie poate fi evocat congresul

Respect pentru oameni și cărti

extraordinar al Ligii Culturale de la sfârșitul aceluiași an, la care se decidea transformarea respectivei entități în *Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor*, sub președinția lui Vasile Lucaciu, unul din fruntașii ardeleni care se stabilise la București după începutul războiului. Liga Culturală fusese, de altfel, una din entitățile care acționaseră constant pentru alinierea României de partea Antantei, în primul rând grație filonului său de factură anti-austro-ungară, ce se traducea prin dese luări de poziție în legătură cu situația românilor transilvăneni. Acțiunile Ligii Culturale, deși urmărite cu oarecare prudență de Brătianu, au fost privite cu înțelegere, fiind percepute ca un curent care s-ar fi amplificat dacă „am voi să-l îndiguim, dimpotrivă problema ar avea numai puțină importanță, dacă am ignora-o”¹. Decizia asumată de România în urma Consiliului de Coroană de la Sinaia, aceea de neutralitate (expectativă), avea totuși să fie primită de Comitetul Central al Ligii Culturale, la 9 august 1914, cu înțelegere și moderăție, fiind chiar propusă publicarea în presa vremii a unui comunicat care urma să disemineze recomandarea venită din partea conducerii Ligii, către membrii și către cetățenii obișnuiți, aceea de a manifesta „toată răbdarea impusă de împrejurări”². Chiar și așa, reprezentanții Ligii nu aveau nicio îndoială că, în ciuda asumării expectativei armate, la momentul oportun, odată cu trecerea la acțiune, evoluțiile urmău să fie determinate „în mod precumpărător de năzuințele permanente ale neamului” (adică pro – Antantă – n.n.)³. La fel de adevărat este însă faptul că deciziile la nivel central ale Ligii Culturale au fost privite uneori cu rezervă sau bulversare la nivel local, așa încât, bunăoară, la Iași, o întunire a Ligii Culturale adopta o decizie ce susținea intervenția imediată a României în război, trimițând

¹ ANIC, Fond Casa Regală, Dosarul nr. 16/1914, Telegrama cifrată nr. 103, din 19 martie 1914, fila 99.

² ANIC, Fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, Dosar nr. 159/1914, filele 3-4.

³ Ibidem, fila 4.

Respect pentru oameni și cărți

chiar și o telegramă regelui Carol, prin care i se solicita suveranului sprijinul în acest sens⁴.

Primăvara anului 1915 avea să însemne un pas important în coagularea într-o singură entitate, a partidelor și organizațiilor politice și culturale românești care susțineau acțiuni ferme pentru îndeplinirea „idealului național”, odată cu înființarea Federației Unioniste, după ce Partidul Conservator Democrat (Take Ionescu), conservatorii din jurul lui Nicolae Filipescu, dar și membrii „Ligii pentru unitatea politică a tuturor românilor” se pronunțaseră în acest sens. Firesc, coagularea unei astfel de entități, precum și sprijinul unor importante segmente din rândul societății românești, aveau să conducă la numeroase întruniri și manifestații desfășurate mai ales în capitală, prin care se solicita reprezentanților guvernului grăbirea intrării României în război și, sau mai ales, intervenția de partea Antantei.

Între întrunirile cele mai ample ale Federației Unioniste din vara anului 1916, se distinge cea organizată la 3 iulie, în București, la sala Dacia, în fața unei audiențe foarte numeroase, dominată de entuziasm. Discursul cel mai electrizant, apartinându-i lui Nicolae Filipescu, reprezenta mai degrabă un rechizitoriu la adresa lui Ion Brătianu, presărat cu injurii la adresa acestuia, căruia i se imputa faptul că, în perfidia lui, „înșelase țara”, fiind mai degrabă „un om de război civil” (cu trimitere la climatul de tensiune din interiorul societății românești), în loc să fie „un om de război al națiunii”, mai precis, în loc să angajeze România în război, de partea Antantei⁵. Discursul rostit de Take Ionescu cu prilejul aceluiași eveniment, deși mai puțin acid la adresa guvernului Brătianu decât cel al lui Nicolae Filipescu (acesta îl numise pe șeful guvernului „tâlharul de

⁴ Ibidem, f. 35. Ulterior, au existat reacții similare la filialele din alte orașe din țară, precum Galați și Bacău.

⁵ Vezi integral discursul lui Nicolae Filipescu la întrunirea Federației Unioniste din 3 iulie 1916, în articolul intitulat Întrunirea Federației Unioniste *la Dacia*, apărut în ziarul „Universul”, ediția din 5 iulie 1916.

Respe[...] Ion Brătianu”), insistă mai mult pe rolul pe care trebuia să și-l asume monarhia, al cărei principal țel trebuia să fie, potrivit fruntașului conservator-democrat, pe lângă întărirea dinastiei, „unitatea națională a poporului”⁶.

Acuzele la adresa guvernului erau legate de desconsiderarea vădită a voinței naționale, dar mai cu seamă de faptul că respectivul cabinet „a provocat și produs certuri între noi” (societatea românească – n.n.), așa încât, așteptările mărețe îl vizau mai degrabă pe suveran, de la care se aștepta semnul izbăvitor, cel care să urmeze idealul național prin asumarea angajării României în conflict de partea Antantei. Sugestiv este, în acest sens, îndemnul adresat regelui spre sfârșitul discursului, cu valențe cvasi-imperative: „[...] dă-ne războiul și uniunea sacră pentru ca împreună să facem o Românie mare, căci în România mică nu este loc nici pentru tine, nici pentru noi”⁷. Circumstanțele în care s-a desfășurat întrunirea Federației Unioniste de la clubul Dacia din 3 iulie 1916, prezidată de Vasile Lucaciu, au fost descrise și în ziarul *Dimineața*, cel care evidenția, în ediția sa din 5 iulie 1916, numărul imens al participanților, dar mai ales măsurile de ordine luate de autoritățile din capitală și mai ales prezența pe toate străzile cu intersecție spre Calea Victoriei a numeroase trupe de intervenție, având ordinul de a ține sub control pe participanți și de a preîntâmpina eventuale manifestări care ar fi depășit programul stabilit⁸. De altfel, reuniiile de o astfel de natură de la Dacia erau în mod obișnuit urmate de marșuri și manifestații de-a lungul celor mai importante artere ale Bucureștilor, prilej de intonare a imnurilor și cântecelor patriotice, dar și de exprimare a simpatiei față de legături ale statelor considerate „prietene”. Bunăoară, au existat episoade în care manifestanții și-au manifestat simpatia în

⁶ Ibidem, Discursul rostit de Take Ionescu cu prilejul aceleiași întruniri de la sala Dacia, din capitală.

⁷ Ibidem.

⁸ Vezi articolul intitulat „Întrunirea Federației Unioniste. Cuvântările domnilor N. Filipescu și Take Ionescu”, în ziarul „Dimineața”, ediția din 5 iulie 1916.

față legației Rusiei de la București, în vreme ce firmele și magazinele germane erau fluierate, iar geamurile de la clubul liberal, de la ziarul „L'Independence Roumaine” sau de la „clubul domnului Al. Marghiloman” erau sparte de manifestanții mai incisivi, pe fondul huiduielilor și lozincilor precum „Jos nemții” sau „Jos trădătorii de neam”⁹.

Atacurile la adresa liderului guvernului, Ion I. C. Brătianu, venite din zona mediului universitar devineau tot mai dese, iar un articol extrem de acid din Adevărul, aparținându-i profesorului dr. Thoma Ionescu îl plasa pe fruntașul liberal într-un triptic imaginar format de personalități controversate ale momentului, anume Franco¹⁰ și Skouloudis¹¹. Imputându-i lui Brătianu în primul rând politica de duplicitate, dar mai ales politica de „înjosire morală”, fostul rector al Universității București considera că liderul guvernului anula poporului român puterea de a „privi cu mândrie nici viitorul care îi surâdea, nici trecutul de care nu mai era demn”. Ideea, una de altfel în mod vădit neveridică, potrivit căreia guvernul Brătianu își asumase și continua să ducă o politică de neutralitate favorabilă Puterilor Centrale era constant vehiculată în ziarele opoziției, tocmai cu scopul de a determina ralierea opiniei publice împotriva șefului guvernului, cu scopul de a se obține înlăturarea acestuia de la putere și mai ales, intervenția militară grabnică a României în războiul mondial.

⁹ Articolul „Întrunirea Federației Unioniste la Dacia”, nesemnat, apărut în ziarul „Universul,” ediția din 21 iunie 1916.

¹⁰ În articol se facea referire la primul ministru al Portugaliei din perioada 1906-1908, João Franco Ferreira Pinto Castelo-Branco, cel al cărui regim căpăta trăsături autoritare, începând cu 1907.

¹¹ În context, cu referire la omul politic elen Stephanos Skouloudis (Στέφανος Σκουλούδης), prim ministru al Greciei în perioada noiembrie 1915-iunie 1916, cunoscut pentru orientarea sa pro-germană, susținător al angajării Greciei în război de partea Puterilor Centrale. În materialul apărut în „Adevărul”, acestuia i se imputau „ura contra marelui Venizelos”, desconsiderarea idealului național elen și dorința de a parveni.

Respect pe Un editorial apărut în Adevărul, intitulat sugestiv „*Datoria opoziției – să răstoarne imediat guvernul*” este probabil unul din cele mai relevante în acest sens, enumerând, sub protecția anonimatului, motivele care reunite, ar fi trebuit să conducă la o revoltă a opiniei publice împotriva guvernului, cu scopul salvării revendicărilor ținând de idealul național. Situația existentă, percepță a fi una extrem de volatilă, în care până și probabilitatea izbucnirii unui război civil era evocată, conturându-se ca unică soluție în fața „ticălosului care făcea pe dictatorul” (Ion I. C. Brătianu – n.n.), un ultim și decisiv efort pentru ca „putregaiul să zacă la pământ”¹².

Desigur că, în derularea unor astfel de evenimente, în stimularea/încurajarea și reflectarea acestora, un rol deosebit de important l-au avut campaniile de presă și activitatea publicistică derulată în ziare aflate în zona de influență a respectivelor cercuri, remarcându-se, bunăoară, ziarul *Acțiunea* (apărținând Partidului Conservator-Democrat), ziarul *Epoca* (oficiosul conservatorilor lui Nicolae Filipescu), precum și ziarul „*Adevărul*” (Constantin Mille).

În fața avalanșei de atacuri la adresa guvernului, vizând în mod vădit angajarea României în război de partea Antantei, replica guvernului, mai ales prin intermediul oficiosului liberal „*Viitorul*” a fost una pe măsură, putând fi identificate tentativele de menajare a oricăror suspiciuni din partea Puterilor Centrale, pe de o parte, dar mai ales condamnarea „desfrâului de știri” al multora din gazetele opoziției, blamate pentru deserviciile aduse intereselor românești, în condițiile în care guvernul, deși de bună credință și preocupat exclusiv de interesul național, nu putea zăbovi zilnic în a dezminți

¹² „*Datoria opoziției-să răstoarne imediat guvernul*”, articol nesemnat, apărut în ziarul „*Adevărul*”, ediția din 18 iunie 1916. Dincolo de hibele legate de guvernarea în sine, rechizitorul reprezentat de întregul text al articoului îndreptat împotriva guvernului liberal se fundamentează pe teama că și ultimele momente favorabile (pentru angajarea României în război – n.n.) ar fi putut fi irosite de „capul regimului de contrabandisti”.